

CULTURA DE CONSUM DIN REPUBLICA MOLDOVA

CONSUMPTION OF CULTURE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

IURIE CARAMAN,

doctor în sociologie,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Articolul dat este rezultatul unei cercetări sociologice naționale, efectuat în comunitățile rurale din Republica Moldova și a datelor din anuarele statistice, care relevă situația consumului cultural a locuitorilor din comunitățile rurale din țară.

Datele obținute în rezultatul cercetării sociologice și confruntarea datelor statistice scoate în evidență faptul că etapa de tranziție și schimbările parvenite au schimbat radical paleta culturală din Republica Moldova, desfășurarea și petrecerea timpului liber devenind mult mai individualizat față de cel colectivizat propus de imperiul sovietic.

Iar consumul cultural de asemenea primește o tentă ce ține mai mult de persoana ori individul luat aparte și de atenția/grija oferită culturii atât în familie, cât și de către administrația publică locală.

Cuvinte-cheie: cultură, cultură de masă, consum cultural, studiu sociologic, timp liber.

The present article is the result of investigation carried out in rural communities in the Republic of Moldova and is based on the data taken from statistical annuals that reveal the state of cultural consumption by the inhabitants of rural communities from the country.

The data obtained as a result of sociological research and the comparison of statistic data make evident the fact that the transition stage and the changes that took place have radically changed the cultural palette in the Republic of Moldova; the way leisure time is spent has become more individualized as compared to the collectivist one offered by the Soviet Empire.

But cultural consumption depends more on the person or individual taken apart and the attention offered by the family as well as by the local public administration.

Keywords: culture, mass culture, culture consumption, sociological study, leisure time.

Secolul XX a creat efectiv o altă realitate culturală, noi sisteme de gândire, noi forme de exprimare artistică, noi moduri de raportare la lume, o nouă conștiința de sine a omului.

Cultura contemporană este rezultatul cumulat al unor schimbări fundamentale ce au avut loc în epoca modernă în diverse câmpuri ale creației culturale, ale progresului tehnic și ale organizării politice. Schimbările cele mai relevante s-au produs în știința și în spațiul creației estetice, de unde au iradiat în planul tehnic și economic al civilizației. În secolul XX s-au schimbat radical reprezentările științifice asupra naturii, metodologiile științelor și raporturile funcționale dintre știință și tehnică, formele de reprezentare artistică și relația dintre artă și mediul de viață, mijloacele de comunicare socială, calitatea vieții și scenografia vieții cotidiene.

Secolul XX a determinat mutații radicale în câmpul culturii, dintre care se detașează succesele extraordinare obținute de cunoașterea științifică, de unde și predominanta acordată valorilor științei, accelerarea schimbărilor culturale și criza valorilor tradiționale, creșterea în intensitate a creației, căutarea febrilă a unor noi mijloace și forme de expresie, integrarea rapidă a valorilor culturii în sistemul activităților sociale prin mass media, democratizarea accesului la *cultură*, extinderea *culturii de masă*, apariția unor fenomene de pseudocultură.

Cultura unei societăți este marcată de o serie de modele, de imagini-ghid, de reprezentări, la care se raportează membrii unei societăți în comportamentele, munca, rolurile și relațiile lor sociale. Astfel, modurile de acțiune socială pot fi tratate drept practici culturale..

Republica Moldova parcurge de aproape două decenii un proces de modernizare și tranziție de la un sistem social-economic și politic la altul, care aduce cu sine schimbări valorice și tendințe obiectivale noi.

Cultura reflectă caracteristicile comunității umane, în care se constituie și pe care o reproduce. Evoluția ei este determinată atât de gradul de dezvoltare a comunităților umane, cât și de conținutul

lor calitativ deosebit în diferitele sale etape de dezvoltare culturală. „Cultura națională apare odată cu națiunea și reprezintă ansamblul valorilor materiale și spirituale ajunse la un sistem unitar de apreciere, care îndeplinește funcțiile social-generale ale națiunii.“ [1, p. 114].

Pe când *cultura de masă* a apărut pentru a răspunde nevoilor societăților de masă, cu mari aglomerări umane, concentrate în metropole sau centre industriale, cu un nou mod de viață, în care timpul este segmentat riguros în „timp de lucru“ și „*timp liber*“ — care trebuia umplut cu produse, servicii și activități culturale și distractive.

Din altă perspectivă, *cultura de masă* este un nou tip de *cultură*, diferită atât față de vechea *cultură* populară (specifică societăților agrare), cât și față de cultura numită, „înaltă“. Blaga a impus distincția dintre *cultura* minoră și *cultura* majoră. *Cultura* populară și cea „înaltă“ au coexistat de-a lungul istoriei ca două niveluri distincte de *cultură*, dar nu complet izolate, ci influențându-se reciproc. Ceea ce numim *cultura* specializată (pentru a nu utiliza termeni ce au conotații valorice, precum cel de *cultură* „înaltă“ sau de creație „cultă“, opusă celei folclorice) este *cultura* elaborată de agenți specializați, de creatori profesioniști, de intelectuali. Acest tip de *cultură* a apărut o dată cu scrisul și s-a dezvoltat în forme foarte variate în decursul secolelor. Ea cuprinde gândirea religioasă, științifică, filosofică și întregul complex al creației artistice.

Formele acestei culturi specializate, mai ales ale culturii moderne, nu pot fi înțelese decât dacă receptorul are o anumită pregătire culturală și o educație estetică prealabilă. [2, p.33]

În prezentul studiu ne vom concentra atenția asupra aspectelor *consumului cultural* din Republica Moldova, prin intermediul evaluării culturii de la începutul etapei de tranziție și a situației la ziua de astăzi.

Un tablou veridic al *consumului cultural* ni-l poate oferi gama și spectrul de petrecere și desfășurare a *timpului liber* de către conaștrii noștri din comunitățile rurale.

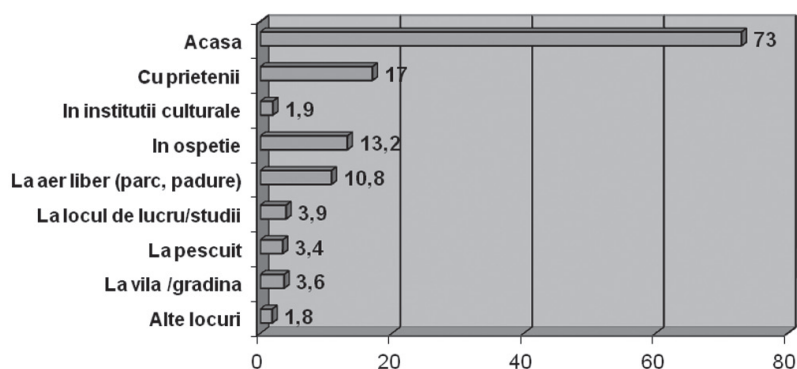

Fig. 1. Frecvențe ale petrecerii timpului liber în comunitățile rurale

Referindu-ne la felul cum își petrec *timpul liber* și care este forma desfășurării lui în contextul comunităților rurale, după cum atestă rezultatele cercetării noastre sociologice, gama de petrecere a *timpului liber* capătă o tendință spre individualizare, de negare a stereotipurilor colectiviste caracteristice societăților din fostul lagăr socialist de până la trecerea la economia de piață

Este cunoscut faptul că formele și diversitatea de petrecere a *timpului liber* în comunitățile rurale nu este atât de largă, ca spre exemplu cele din spațiul urban. Pe de o parte muncile agricole în care este implicat individul nu le oferă o gamă largă a *timpului liber*, pe de altă parte structura instituțiilor culturale rurale nu sunt suficient de înzestrate și dotate, pentru a le oferi mai multe posibilități în organizarea agrementului locuitorilor din comunitățile rurale, în satisfacerea necesităților spirituale, ce țin de petrecerea *timpului liber*. Aceasta ne-o demonstrează și rezultatele studiului nostru (Fig.nr.1) — 73% dintre cei intervievați își petrec timpul liber acasă, 17% — cu prietenii, 13,3% — în ospetie, 10,8% — la aer liber și doar 1,9 % își petrec timpul lor liber în instituțiile culturale.¹

¹ Studiul sociologic realizat de Secția Sociologie a IIEȘP al AȘM în perioada mai-iunie 2012.

Cultura contemporană, este într-un continuu proces de schimbare a structurii sale interioare, a viziunii spirituale și a formelor stilistice. Teoreticienii vorbesc de o schimbare de paradigmă culturală, în care includ atât schimbările generate de noile teorii științifice, cât și de apariția și răspândirea, prin intermediul sistemului mediatic și nu numai, a *culturii de consum*. Expansiunea *culturii de consum* reprezintă un câmp problematic major al disciplinelor care studiază fenomenul cultural contemporan. *Cultura de consum* provoacă mutații negative în structura valorică a conștiinței și în comportamentul oamenilor. Sub forma divertismentului industrializat, ea alterează personalitatea umană și gândirea critică, reprezentând adesea o formă de manipulare a indivizilor.

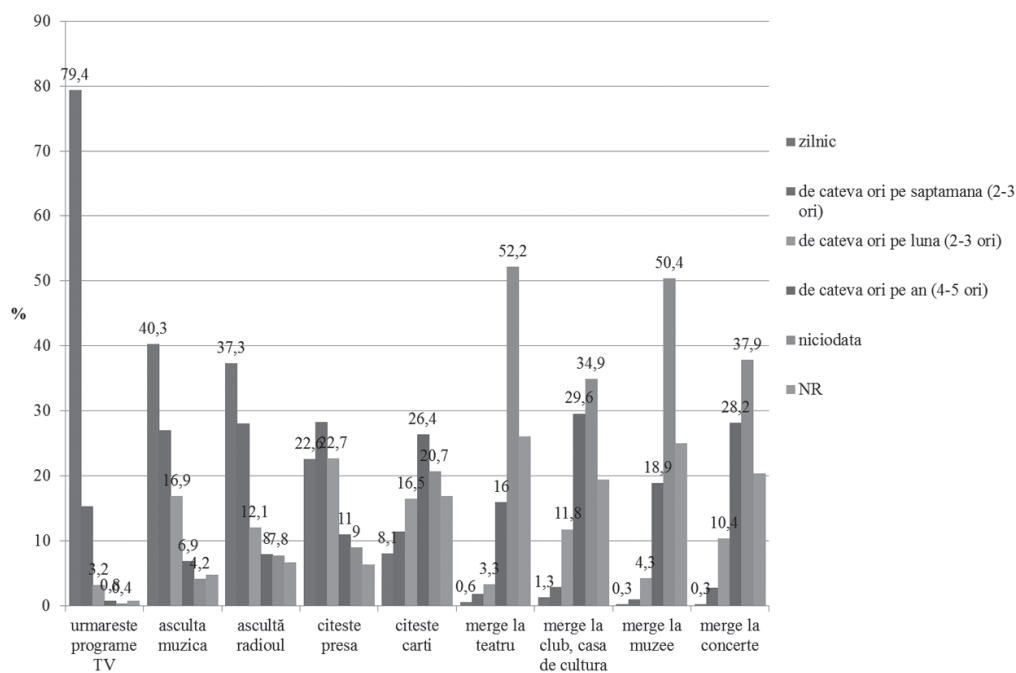

Fig. 2. Consumul cultural în comunitățile rurale

Amalgamul *culturii de consum* propus și implementat de perioada de tranziție poate fi numit cea mai vulnerabilă problemă a acestei perioade.

Modalitățile de dezvoltare culturală, precum și serviciile culturale este una din problemele cele mai importante cu care se confruntă populația din mediul rural la etapa actuală., bibliotecile publice, instituțiile religioase și puținele muzee istorice din unele localități. Într-una din dezbaterile care au avut loc la Congresul oamenilor de cultură din Republica Moldova din 17 decembrie 2009, s-a menționat faptul că în ultimii 20 de ani Republica Moldova a trecut dintr-o criză în alta, guvernul fiind practic absorbit de problemele politice și economice, lăsând problemele culturii la o parte, iar 90% din evenimentele culturale din Republica Moldova au loc la Chișinău, satele fiind scoase în afara circuitului cultural al țării.

Perspectiva aderării Republicii Moldova la Uniune Europeană ne impune de a ne gândi și a acționa constructiv asupra unei arii mari de fenomene sociale. Tot ceea ce este social și uman sau afectează într-un fel sau altul omul, intră în aria de preocupări privind îmbunătățirea și ridicarea calității vieții.

Conform aceluiași studiu sociologic efectuat în comunitățile rurale putem spune că *consumul cultural* din aceste localități nu este nici pe departe optimist. Instituțiile abilitate de a furniza programe culturale, de a propaga educația estetică a frumosului, a normelor și valorilor spirituale și umane, a patriotismului față de vatra strămoșească sunt lăsate la discreția administrativ teritorială, a Consiliilor Raionale și a primăriilor comunilor. Statul nu se mai ocupă la nivel republican de strategii culturale naționale, de implementarea unor programe culturale naționale bine argumentate din perspectiva cerințelor vremii.

Astfel, *consumul cultural* (**Fig. nr. 2**) din comunitățile rurale este foarte și foarte simplist și ține mai mult de gustul și implicarea personală a individului. Doar 1,3% din cei intervievați au indicat că merg în instituțiile abilitate a culturii — case de cultură și cluburi satești. Pe primele poziții se postează vizionarea programelor TV — 79,4%, urmat de cei ce ascultă muzică — 40,3%, ascultă radioul — 37,3%, citesc presa 22,6% .

E necesar de a sublinia și faptul că lectura în mediul rural (de altfel ca și în cel urban), a încetat de a se bucura de primele poziții ale palitrei consumului cultural, adică nu mai este în vogă asemenea anilor '80 ai secolului trecut. Locul lecturii în topul *consumului cultural* rural a fost luat cu o mare ruptură, practic de trei ori (26,4%) mai mult (**Fig. nr. 2**), de programele televizate (79,4%), care în ultimul timp au devenit tot mai diverse prin faptul conectării rețelelor TV la diverse posturi străine, care își propagă emisiuni de o calitate proastă din punct de vedere a conținutului lor. Tot mai solicitate devin rețelele de socializare ale internetului și a diverselor jocuri propuse de aceste rețele, clasându-se pe primele locuri în topul necesităților și preferințelor din cadrul *consumului cultural*.

În momentul destrămării imperiului sovietic și a declanșării etapei de tranziție, de rînd cu multe schimbări structurale, economice și politice, are loc și o trezire a conștiinței naționale a cetățenilor din Republica Moldova. Acest fenomen se face simțit mai ales prin intermediul formațiilor folclorice și artistice; care au apărut aproape în toate localitățile din țară. Acest lucru ni-l demonstrează și datele statistice din **tabela nr.1**. Datele statistice din anii '90 nu deține informații despre eșalonarea formațiilor de copii și adulți, ai numărului de participanți cu astfel de genuri și categorii de formații artistice, catalogând doar numărul total de formații și participanți.

Tabela 1. Formații artistice

Localități	Formații 1990	Formații 2012 Copii	Participanți	Formații 2012 Maturi	Participanți
Chișinău		60	2311	142	2604
Bălți		74	2049	127	2885
Nord					
1.Florești		161	2102	511	6935
2.Soroca		131	1657	186	2651
3.Ocnița		113	1377	166	2051
Centru					
1.Ungheni		103	1420	274	2007
2.Telenești		66	1004	169	2731
3.Criuleni		66	1239	127	2047
Sud					
1.Șt. Vodă		96	1454	158	2294
2.Târaclia		68	850	125	1820
3.Cahul		49	1413	105	2459
Total	Formații — 7293 Partic. — 16700	Formații — 7341 Particip. — 116253			

Analizând datele din aceasta tabelă observăm că numărul formațiilor artistice din anul 1990 este de 7293, iar al formațiilor folclorice și artistice din anul 2012 este 7341, ceea ce este cu 48 de formații mai mult. Este o creștere, dar o creștere nesemnificativă. Cu totul altul este tabloul numeric de participanți în aceste formații din acești ani. Astfel, numărul de 16700 participanți ai formațiilor artistice din anul 1990 se mărește în anul 2012 aproape de zece ori — 116253 de participanți. Iată acest număr și ne vorbește despre trezirea conștiinței naționale și a patriotismului din rândurile populației din Republica Moldova.

Toate aceste date ne relevă faptul că numărul formațiilor pentru copii/adulți (1268) și a participanților din formațiile folclorice din zona de Nord a țării (15773) este din nou mai mare decât a celor din raioanele din zona Centru (numărul de formații — 795; numărul de participanți — 10448) și Sud (numărul de formații — 601; numărul de participanți — 9390). Prin ce se explică acest fenomen, este o întrebare mai mult retorică. Aceasta parțial ar putea fi explicat prin faptul că marea majoritate a persoanelor din conducerea de vârf a Republicii Moldova au fost descendenți din zona de Nord a țării și din această cauză au fost îndreptate mai multe surse financiare, economice și atenție sporită acestei părți geografice a Republicii Moldova.

Instituțiile rurale abilitate de a fi preocupate de vitalizarea vieții spirituale și culturale a comunităților rurale sunt cluburile/căminele și casele de cultură, bibliotecile publice, instituțiile religioase și puținele muzee istorice din unele localități, aflate pe deplin în subvenționarea, susținerea și dirijarea administrațiilor publice locale. Din totalul instituțiilor culturale rurale (1231 cămine/cluburi și case de cultură) 846 sunt edificii tip, 369 sunt edificii adaptate, 3 instituții la moment sunt în stare de construcții nefinisate.

Din punct de vedere al amplasării geografice teritoriale, raioanele de Nord ale Republicii Moldova sunt mai dezvoltate cât din punct de vedere economic, atât și al bunăstării populației față de raioanele de la Centru și Sudul Republicii Moldova. Pentru a afla starea lucrurilor ce țin de domeniul culturii, am luat datele statistice ale anului 2012 și am ales câte 3 raioane din fiecare zonă geografică a țării. Criteriul selectării și reprezentării acestor 9 raioane ne-a servit prezența celor mai multe edificii culturale din aceste raioane.

După cum ne relatează datele din **tabela nr.2** în anul 1990 pe întreg teritoriul Republicii Moldova activau 1790 de cluburi și case de cultură, iar pentru anul 2012 sunt incluse în datele statistice ca existente 1231, ceia ce este mai puțin cu 559 de instituții culturale. De aici apare o tristă concluzie — peste 550 (câteva din ele sunt din mediul urban) de localități rurale au rămas fără principalul edificiu al culturii din spațiul rural.

Tabela 2. Instituții culturale și specialiști

Localități	Numărul de locuitori (mii)	CCC1990	CCC 2012	CCC reparate	Specialiști
Chișinău	980,8		26		
Bălți	127,7		8		
Nord					
1.Fălești	89,8		64	7	76
2.Florești	86,8		58	6	194
3.Soroca	101,3		56	4	72
Centru					
1.Ungheni	110,2		61	2	110
2.Orhei	116,3		61	3	76
3.Criuleni	70,2		44	7	90
Sud					
1. Cahul	119,1		47	0	92
2.Cantemir	61,1		43	4	56
3.Cimișlia	60,9		32	2	37
Total CCC		1790	1231		
Total			Acțiuni culturale pe republică — 68.723 Spectatori — 927.6		

Și acum să analizăm care este decalajul dintre numărul edificiilor culturale și a specialiștilor din aceste instituții, care reprezintă acele trei zone geografice ale Republicii Moldova. Datele aceleiași tabele nr.2 ne demonstrează că cele mai multe instituții culturale (178) și specialiști (342) sunt în partea de Nord a țării, după care consecutiv urmează Centrul — 178 instituții culturale și 276 specialiști, partea Sudică — 166 edificii culturale și 185 de specialiști. S-ar părea că aceasta se datorează densității mai mari a populației existente în raioanele de nord, dar care nu este așa. Densitatea populației din cele trei raioane — Ungheni, Orhei, Telenești (296,7), amplasate la centrul Republicii Moldova este mai mare cu 18000 decât densitatea populației din cele trei raioane a părții Nordice a țării — 278,7.

Numărul acțiunilor culturale pe republică (68.723) și numărul de spectatori (927,6) care au consumat produsul cultural nu poate fi comparat cu indicatorii din anul 1990 din motivul că în acea perioadă nu se ducea o asemenea evidență.

Într-o societate care produce pentru a consuma și creează pentru a produce, întâlnim un om consumator, legat de elementele materiale din jurul său, iar valoare lucrurilor suferă o alterare, din cauza acestui caracter de consum al lor. Astfel, pare kitsch-ul, în contextul în care munca, procesul de producere în masă, de fabricare, de copiere a unor obiecte după modelul creat de alții, duce la consumul acestora de către oameni. Apare, însă, o alienare a omului în raport cu mediul său înconjurător, o dată cu noua „artă de a trăi”, regăsită în hypermarket-uri, supermarket-uri și mall-uri. În acest context, apare kitsch-ul pe măsura omului mediocru, dornic de amuzament, spontan, consumator.

Tabela 3. Amplasarea librăriilor

Localități	Număr de locuitori, mii	Librării, anul 1990	Librării, anul 2012	Librării 2012/1990
Chișinău	980,8		9	
Bălți	127,6		3	
Nord				
Ocnița	56,5		7	
Rîșcani	67,6		7	
Șoldănești	42,2		3	
Centru				
Strășeni	88,9		2	
Hîncești	119,4		2	
Criuleni	73,1		1	
Sud				
Taraclia	51,7		4	
Ștefan Vodă	44,6		3	
Cantemir	70,6		2	
Total		Circa 1000	- 7,5 stat	Circa- 930

Pînă la destrămarea imperiului sovietic magazinele de cărți — librăriile erau o parte componentă a paltrei culturale din fiecare comunitate rurală. Datele din **tabela nr.3** ne demonstrează foarte elocvent starea lucrurilor ale acestor librării. Datele statistice a perioadei anilor 90 nu relevă catalogarea numărului de librării prezente pe teritoriul Republicii Moldova și ne limităm la o cifră aproximativă de circa 1000 de librării. Conform datelor statistice ale anului 2012 au rămas să funcționeze doar 70 de librării, dintre care doar 7,5 librării sunt instituții de stat, iar celelalte peste 60 de librării au devenit instituții private — rezultat al privatizării în masă a patrimoniului cultural din anii 90.

Astăzi, *consumatorul de cultură* de pretutindeni trebuie să se adapteze la procesul unei formări continue. În cazul Republicii Moldova putem sublinia ponderea accentuată a diversității culturale, a direcționării multor domenii de activitate spre standarde europene, a ideilor despre globalizarea și informatizarea socială, iar modelele culturale devin o formă de aplicabilitate a culturii, care se cere adusă la o realitate contextuală socială, politică, materială, spirituală. Cele trei elemente de bază ale sistemului cultural al societății noastre — tradițiile, obiceiurile și moștenirea culturală — ne-au format ca popor aparte — un popor spiritual, primitiv și bun la inimă.

Acestea continuă să ne ghideze și astăzi, însă, cu părere de rău, mai mult în mediul rural, acolo unde tradiția și obiceiul este încă combinat frumos cu moștenirea noastră culturală. Nu putem să susținem această idee și în mediul urban, unde „amprentele europenizării și americanizării” sunt tot mai simțite.

În concluzie, am putea spune că procesele socioculturale derulate în ultimele două decenii ne permit de a spune că statul nu are o politică de dezvoltare și reorganizare a edificiilor culturale, îndeosebi a celor rurale, iar unele reforme rău administrate și lipsa finanțelor au dus la distrugerea multora dintre ele.

Edificiile culturale din comunitățile rurale au fost scoase de la balanța Guvernului Republicii Moldova și date în subordonarea administrației publice locale, care a redus vădit interesul organelor centrale pentru activitatea culturii rurale. Alocațiile pentru *cultură* în bază de normativ pe cap de locuitor nu țin cont de necesitățile concrete ale localității, de interesul manifestat față de activitatea culturală de către populație, de realizările culturale ale localității.

Comparativ cu anul 1990, numărul edificiilor culturale s-a redus cu o treime — de la 1790 la 1228, dintre care astăzi continuă să activeze (în condițiile propuse de politica culturală) doar 476 (37%). Fondul de carte al bibliotecilor scade atât în mediul rural (de la 10,0 la 9,4 mil. ex.), cât și în cel urban (de la 8,4 la 7,7 mil. ex.).

Totuși, trebuie de menționat și partea bună a schimbărilor survenite în cadrul culturii din perioada dată. Astfel, în această perioadă se atestă o creștere a editării de carte, reviste și ziare, s-a mărit considerabil numărul formațiilor artistice — de la 7293 în anul 1990 la 7341 în anul 2011, iar numărul participanților în aceste formații s-a mărit de aproape 10 ori — de la 16.700 în anul 1990 la 116.253 în anul 2011. Actualmente, în Republica Moldova activează circa 200 de studiouri TV și circa 50 de stații radio, față de cele câteva unități de până la anii '90.

Acești indicatori ne vorbesc despre o dezvoltare a democrației și a creației artistico-culturale din societate, despre care au fost și sunt relatate de diverși experți străini și fonduri sociale.

Referințe bibliografice

1. BONDREA, A. *Sociologia culturii*. București: Fundația „România de Măine” 1993.
2. BLAGA, L. *Trilogia culturii*. București: Editura pentru Literatură Universală, 1969.